

Zvrk

Svi likovi u ovoj priči su stvarni. Oni su živjeli i žive, iako ih je šest miliona stradalo. Samo su imena izmišljena.

Osijek, 2004

DARKO FISCHER

“Meir”, poviče komandir, “kreći, tvoj je red”.

“Koji Meir” odvrati bunovno tek probuđeni Meir Zahav, više da bi dobio na vremenu nego da se uvjeri kako se ovo tiče baš njega.

“Kako koji, pa ti si jedini Meir koji je ostao na položaju. Mirno je, pa su gotovo svi kod svojih kuća da u miru proslave Jom Kipur. A ti si nesrećko, Meiru četvrti. Koliko vas samo ima tih Meira. Svaki drugi doseljenik iz Europe nadjene si ime Meir. Jedan od vas je ipak morao i ovdje ostati. U redu je da si to baš ti, ti i tako ne držiš mnogo do praznika”.

“Kreći Shlomovitzu” reče Meir vozaču i oni krenuše prema terenskom vozilu. “Pazi, vozi polako i ne diži prašinu” reče mu kad su već krenuli. “Vidjet će nas oni gadovi preko kanala pa opet gađati kao neki dan”.

Dan je bio još više suh nego inače. Jarko crveno sunce bilo je još visoko nas sinajskim kamenim vrhovima. Sjene po kamenjaru i pijesku bile su kratke. Obojica su bili pomalo nervozni. Tako je to uvijek kad ideš u akciju, makar i stoti put. Utvrđena Bar-Lev linija pružala se u nedogled i lijevo i desno. To ih je uvijek malo smirivalo. Meir je mehanički dohvatio svoj Uzi, repetirao ga i pogledao metke. Podesio je kacigu i dohvatio se rukom džepa. Gle, opet mu se u ruci stvorio taj mali zvrk od slonove kosti. “Dreidl”, to je još pradjedova ostavština i potiče negdje iz Galicije. Navodno je to majka našla u ruci njegovog poginulog oca kada je stradao od njemačke bombe negdje u bosanskim gudurama. Bilo je to pred 30 godina baš na Jom Kipur. Čudna je sudbina nekih sitnih bezvrijednih predmeta. Stalno se vuku za tobom. Kada je Meir pobjegao iz stare domovine, mnogo toga je zaboravio ponijeti, ali taj mali zvrk se jednostavno našao u njegovom džepu. Pratio ga je i u šestodnevnom ratu. Gotovo da je zbog njega postao praznovjieran. Ako ga zavrti i on se zaustavi na crvenom slovu nun koje označava “nes” - čudo, taj dan proći će dobro.

Meir potraži u vozilu malo ravne površine ispod vjetrobrana i iskoristi trenutak nešto mirnije vožnje po pustinjskom pijesku da zavrti zvrk. Zvrk se zaustavi na crvenom nun. To ga čak malo i smiri.

Kao i uvijek u takvim prilikama počeo je odmatati klupko sjećanja. On, tada još Marko Goldberg i u staroj domovini, suprotno svim dobrim tradicija građanske židovske porodice bio je loš đak u školi, prgava svađalica među prijateljima, stidljivi udvarač prema djevojkama ali borben i dobar športaš. Naročito nogometaš. Uh, što je volio juriti za loptom. Sve slobodno vrijeme prolazilo mu je u tome.

Učio nije nikada. Za to nije imao vremena. Ipak je nekako prolazio kroz srednju školu bez ponavljanja razreda. Bio je dovoljno pametan da nešto nauči i bez bubanja iz knjiga a i prepreden da zavara profesore i izvuče na kraju nekakvu dvojku.

Samo mu je iz povijesti uvijek prijetila velika opasnost. Onaj antisemistki gad, raspop i veliki zavodnik nježnih srdaca, Gruco, kako su generacije đaka zvale starog Grundlera, taj ga nije mogao ni smisliti. Imala je ta mržnja svoje osnovane korijene. Iz razgovora starijih Marko je dočuo, da je stari Gruco, kao mladi svećenik tamo davne 1941. iz transporta Židova za Auschwitz izvukao mladu i vrlo lijepu djevojku Tildu. Skrivao ju je cijelo vrijeme rata u župnom dvoru. Za tu je uslugu tražio i dobio i odgovarajuću protu-uslugu. Kada je po oslobođenju 1945. mladi svećenik željan svjetovnih užitaka skinuo svećeničku odoru i htio oženiti svoju štichenicu, ona ga je odbila i s prvom poslijeratnom aliom otišla u Eretz.

Tilda se, saznao je Meir to tek mnogo kasnije, u Izraelu brzo udala i to za Litvanca, ultra-pobožnog hasida, draguljara koji je imao radnju u Mea Shearimu. Izrodila je s njim hrpu malih hasidića, pargavih i crvenokosih, koji su ličili jedan na drugoga kao uvećane fotokopije. Svi su nosili jednake kepele i ponosili se svojim dugim uvojcima. Najstarijeg, Arika, Meir je dobro poznao. Meir mu je bio padobranski instruktor. Arik se jedini od braće uspio izvući iz zaostalosti i vjerskog fanatizma Mea Shearima. U vojsci je postao dobar pilot pa se poslije zaposlio u El-Alu. Meir se neki dan susreo s njim u Dimoni kada su obojica žurili da se pridruže svojim jedinicama.

Gruco nikad nije prežalio Tildu koliko kod je tražio utjehe kod drugih žena. Nije joj ni oprostio i to je još povećalo njegovu netrpeljivost prema pripadnicima izabranog naroda. Kao jedan od takvih, Marko je to osjetio na svakom satu povijesti. Bar je na vrijeme saznao šta su sve prednosti u tome što si “izabran”.

Istini za volju, morao je priznati, da je upravo suprotno bilo na satovima filozofije. Neupućeni nisu znali da je Miroslav Volarić zvani Volčika, nekad bio Friedrich Wolner, unuk rabina iz provincijskog mjesta s nekada velikom židovskom zajednicom. Neupućenima naravno nije bilo jasno odakle potiče Volčikina naklonost prema tom fakinu i lijenčini Goldbergu. Volčika je stvrno bio malo “mešuge”, potpuno rastresen ali u načelu dobrodušan, i kao takav stekao je simpatije većine đaka. Već samo pojava tog sitnog, uvijek znojnog i neurednog čovječuljka, opterećenog gomilom knjiga koje je uvijek vukao sa sobom, izazivala je više sažaljenje nego antipatije. Neke činjenice o Volčiki Meir je saznao tek mnogo kasnije, na profesorovom sprovodu kojem je slučajno prisustvovao. Bio je on vrlo obrazovan i pametan čovjek. Unuk rabina i sin liječnika, bio je ponos i uzdanica cijele mišpohe. No kada se protivio očevoj želji da studira medicinu ili barem pravo, već se zainatio za filozofiju, bilo je to prvo razočaranje koje je priredio svom ocu. Kasnije mu je zadao još teži udarac kada je raspadom stare monarhije promijenio nepopularno švapsko ime i prezime u Miroslav Volarić. A tek kada se sa svojih 25 godina oženio katolkinjom i pokrstio, cijela mišpoaha okrenula se protiv njega. Kao izvrsnom studentu filozofije, koji je vrlo rano i doktorirao, predstojala mu je i sjajna akademska karijera. No nitko od profesora na Sveučilištu nije se mogao izložiti riziku da primi na katedru pritajenog Židova. Tako se taj domaći Moses Mendelson morao zadovoljiti mjestom srednješkolskog profesora filozofije u provinciji.

U razred je uvijek dolazio sa zakašnjenjem. Položio bi svoju hrpu knjiga na katedru, izvadio neki prljavi papirić i po njemu napisao nekoliko redaka svojim već legendarnim “filfederom” tj. tintanim perom.

“No, jelda,” započinjao je svoje obraćanje đacima, “malo ćemo ponoviti i odgovorit ćete mi, djeco, na ova pitanja”. Slijedila su pitanja i upitni pogled na zabrinute đake. “Goldberg, ti znaš to pitanje zar ne, pa i tvoj otac je uvijek sve znao.” i prešao je ispitivati nekog drugog a Marku je time bila osigurana četvorka do kraja godine.

Pri svom prvom i jedinom posjetu starom kraju, Meir je bio u rodnom gradu baš kada je bio sprovod legendarnog Volčike. Iako nije bio član Židovske općine, za Volnarića je napravljen izuzetak. Sahranjen je na židovskom groblju. Bilo je to bez rabina i naravno bez svećenika, no oproštajni govor jednog njegovog bivšeg đaka a poslije i kolege ostao je mnogima u dobrom sjećanju. Taj ne baš sasvim čisti Arijevac, govoreći o uspomena na dragog profesora rekao je “ ..a on je najbolje znao kako će nama, svojim đacima prenijeti filozofske misli, od Baruha Spinoze do Karla Marxa”.

Iz ovakvih razmišljanja Meir se naglo trgne. “Shlomovitzu, uspori, stani!” dotaknuo je ruku vozača. “Čuješ li ti nešto neobično? Ne? Kao da tlo podrhtava kao da drhtaji dolaze od tamo, prijeko!” pokaza prema naprijed. Dohvatio je prijenosnu radio stanicu i pokušao uspostaviti vezu s bazom. Veza je bila mrtva.

“Pa ti gadovi imaju novu američku opremu! Opet su upali u naše frekvencije”. Pokušao je uspostaviti neke druge veze. Konačno je s velikom stanicom dobio vezu s Beer Shevom. “Momci, ima li šta novoga! Ne? Kod vas je mirno? Ovdje je i previše mirno! Sumnjivo mirno! Nešto se sprema”! I onda malo okljevajući jer je znao da se ovim putem ne bi smio prenositi privatne poruke reče: “Yarone, molim te nazovi Yael i reci joj da ako dođe do gužve, neka s djecom odmah siđe u centralno sklonište”. Naglasio je to “centralno” dreknuvši u mikrofon tako da je i sam sebe iznenadio.

“Vozi dalje” rekao je vozaču i oni nastave put prema isturenoj osmatračnici. Meir opet utone u razmišljanja.

Sjetio se svoje mame i bake po ocu, zvane “omama”. Obje su bile strašno zabrinute pred njegovu maturu, naravno znatno više nego on sam. On je jednostavno vrtio zvrk sve dok se ta igračkica nije smilovala i okrenu sa slovom nun prema gore. “Nes” - čudo će se opet dogoditi, položiti će maturu iako ništa nije učio. I naravno, to se i dogodilo. Mama i omama bile su presretne, pao im je veliki kamen sa srca!

“Nije to nikakvo čudo, dijete moje”, komentirala je omama. “Imaš ti pamet i snalažljivost na svog oca, mog jadnog Leona. Siromah, uvijek je sve želio odmah. Kao da je slutio da će kratko živjeti. Još kao malo dijete nestrpljivo je uzvikivao “Nein, Leon will jetzt” i uvijek je uspijevao. Takav si i ti moj Marko”!

No Meir, tada zakratko još Marko, objavio im je zapanjujuću odluku: “Mama, omama, ja odlazim u Izrael i to za stalno”!

Kad su se one donekle oporavile od zaprepaštenja, počele su ga odgovarati od tog nauma. “Ali Marko” govorila mu je majka, “pa pričekaj koju godinu. Najprije studiraj, odsluži vojsku”. “Ne, Marko to želi sada” odgovorio je kratko i nije dozvolio dalje razgovore o tome.

One naravno nisu znale, da on već ima ne samo lažne dokumente za izlazak iz zemlje već i brodsku kartu na teretnom brodu iz Trsta za Haifu. Sve je to bio dobro razrađeni plan njega i njegovog bosanskog prijatelja Miše Fincija. Razrada toga plana počela je još pred dvije godine na prvom susretu “Beyahad”, zajedničkom susretu židovske omladine iz cijele države. Marko je za obojicu pribavio lažne dokumente. To nije bilo tako teško, jer je trgovina lažnim putovnicama cvala u njegovom gradu. Tradiciju tog poslovanja započele su još mađarske izbjeglice koje su prebjegavši granicu našle utočište pred ruskom osvetom nad mađarskom “kontrarevolucijom”. Mišo se pobrinuo za brodske karte. Neki njegov stric Kontini iz Ferrare najviše mu je u tome pomogao.

Da, ti susreti zvani “beyahad” - zajedno, bili su presudni. Tamo je konačno shvatio da mu je mjesto među pripadnicima izabranog naroda. Znao je već i ranije kamo pripada. Čuo je to od dječurlije s ulice s kojom se tukao i najčešće ih i pretukao a oni bi u bijesu za njim vikali da je “prljavi Čifut”. Znali su da ga to boli više od batina koje je dobio. Znao je to i po odnosu svojih profesora, Grundlera i Volarića. Ali ovo je bilo ipak nešto drugo! Ovdje je bio među svojim. Nije se među njima morao stiditi svoga “švapskog” prezimena, tamo su svi imali takva, za okolinu čudna imena. Jedino su oni Sefardi imali još čudnija imena. Mišo je bio jedan od njih ali se Marko sa svima njima a pogotovo s Mišom dobro sprijateljio.

Tu se prvi put i ozbiljnije zaljubio. Nesretno, naravno, jer nije prethodno čarao sa zvrkom! Judita je bila ljupka, sitna djevojka, svjetlo smeđe ravne i kratke kose s krupnim, tamnim smeđim očima i očaravajućim osmijehom. Kad se smijala, svjetlucali su njeni sitni zubići, a na njenom punačkim obrazima pojavile su se dvije rupice. Bila je dobar poznavalac poezija, glazbe i još mnogo toga, sve njih je nadmašivala svojim brojnim talentima, a ipak je bila skromna i nenametljiva. Svi su je cijenili, mnogi joj se divili, no ona je prema svima bila prijazna ali uglavnom hladna i nedodirljiva. Marko

joj se ipak uspio približiti u dugim razgovorima koje su vodili na plaži. Ostajali su obično posljednji na opustjeloj plaži, gledali zalaz crvenog sunca koje se spuštalo u more. Meir se još danas sjeća odsjaja sunca u njenim krupnim očima. Judita mu je povjerala, kako namjerava postati književnica: “Znaš, voljela bih pisati romane o poznatim ljudima, na primjer o Kafki i njegovoj ljubavi prema Mileni Jesenskoj”.

“A tko je taj Kafka ” pitao je Marko nimalo postiđen.

“Zar ti nikada nisi čuo za tog slavnog čovjeka” u čudu ga pogleda Judita svojim nasmijanim očima.

“O da, da “ brzo se prisjeti Marko, “pa to je onaj Robert Kafka, centarfor bečkog Rapida. Uh što taj momak ima udarac lijevom nogom, kako ja ne bih znao za Kafku!”

Judita je prasnula u glasan i veseo smijeh: “Pa Marko, baš si mi sladak po tome to što o svemu znaš ništa a o nogometu znaš sve!”.

Njihova ljubav naravno nije ostala nezapažena. Naprotiv, pobudila je mnogu zavist suparnika i čuđenje djevojaka. Svima je bilo neobjašnjivo da je baš taj mangup i neotesanac osvojio tu svima poželjnu prekrasnu Juditu. Marko je to osjećao. Iz prkosa prema svim suparnicima a i zbog svog jada što je ona bila toliko suzdržana prema njemu, pretjeravao je u svojem hvalisanju. Pred momcima se hvalio, kako se uvlači u Juditin šator i ostaje s njom veći dio noći. Stvarnost je bila, međutim, savim drugačija. Samo rijetkim prilikama uspio je svoju dragu odvući nakratko u mrak. Ona je na njegova milovanja odgovarala suzdržano kao s nekom majčinskom nježnošću i brigom da ga ne povrijedi. Marko je zbog toga teško patio.

Nakon ljetovanja, kada se svatko vratio svojoj kući, dugo su se dopisivali i tako još bolje upoznali. Marko je s čežnjom čekao njena pisma. Ona su najprije bila česta, kasnije rjeđa i konačno su prestala stizati. Nikada je više nije vidio. Tek nedavno je čuo, da se rano udala za nekog goja i već je majka dviju kćeri. “Možda jedan od mojih sinova zavoli jednu od njenih kćeri” veselo pomisli Meir.

“K vragu i ta romantična sjećanja” trgne se Meir. Izgovorio je to na jeziku stare domovine dovoljno glasno da ga je i Shlomovitz čuo i u čudu

pogledao. “Taj je već sada, izgleda, potpuno prolupao. Ah ti rezervisti! Šta će tek biti kada krenemo u napad”! Usporio je vozilo i zabrinuto gledao Meira! “Šta staješ, vozi dalje”, drekne Meir grubo na njega! Pogledao je na sat. Bilo je već 10 do 2 a sunce je još bilo visoko. Zar je to on sam s Juditom na šljunčanoj plaži?

Ne, to je Sinaj, pustinja, pijesak, kamen, rovovi i utvrde! . Tu je bilo tih 40 godina lutanja a njegove misli još lutaju desetak godina unatrag.

“Vozi dalje, polako i oprezno” reče Meir tiho vozaču i dotakne mu pažljivo ruku ne bi li nekako popravio maloprijajšnju pogrešku. Ta danas je Jom Kipur. Praznik, na koji je poginuo njegov otac. Osim toga danas je 6 listopad. Rođendan njegove majke. Čudne li ko incidencije.

Ali nije bilo više vremena za romantična sjećanja. Šteta, baš je sada dolazilo na red ono najvažnije. Kad bi bilo vremena, prisjetio bi se dolaska u Erec, kako je susreo Yael, kako su se zavoljeli i oženili, kako su se rodili Boaz i Yicak. Ali za to sada nema vremena. To ostaje za neki idući nastavak. Stigli su na odredište. Bilo je tri minute do dva kada je zauzeo svoje mjesto na osmatračnici.

Prva egipatska granata kojom je počeo Jom-kipurski rat pogodila je direktno cilj. Jedva da je čuo fijuk granate pa nije ni glavu sagnuo. A kamo li da je čuo prasak. Vidio je samo bljesak. Zatim zavlada potpuni mrak i potpuni mir. Na otrgnutom dlanu ostao je ležati “dreidel” okrenut sa slovom nun prema gore. Nun kao “nes” - čudo.

Bio je Jom Kipur!